

Leiðin gekk til Alta (4):

Á ferðini til Alta í Norðurnoreg, sum eini 20 norðurlandsk tíðindafólk gjørdur í desember 1998, greiddi Odd Mathis Hætta m.a. hugtakandi frá sámatrúgv. Hann er lærari við háskúlan í Alta og hevur skrivað áhugaverða grein í Altaposten 16. apríl 1993, um joik, fólkátónleik sama. Vit prenta her part av áhugaverdu greinini

Joikurin - sámski fólkátónleikurin

- seinni partur

Týðing og myndir:
Dagfinn Olsen

Joikurin er umstríddur mentanarspurningur, sum m.a. hevur verið fyrri í spyrjótinum í Stórtinginum (apríl 1976). Tað varð sagt, at hetta var ikki mál hjá Stórtinginum at taka sær av, men hjá lokalu skúlamyndugleikunum.

Longu í mars 1953 samtykti skúlastýrið í Kautokeino, at joikur fekk ikki innvið í skúlanum. Hetta endurtók seg í 1961, 1976 og 1977. Meirilutin í skúlaráðnum var eldri sámar, ið vísu, at flestu lærararnir vóru norðmenn, ið ikki høvdu neyðuga forleikun at undirvísa í fakinum.

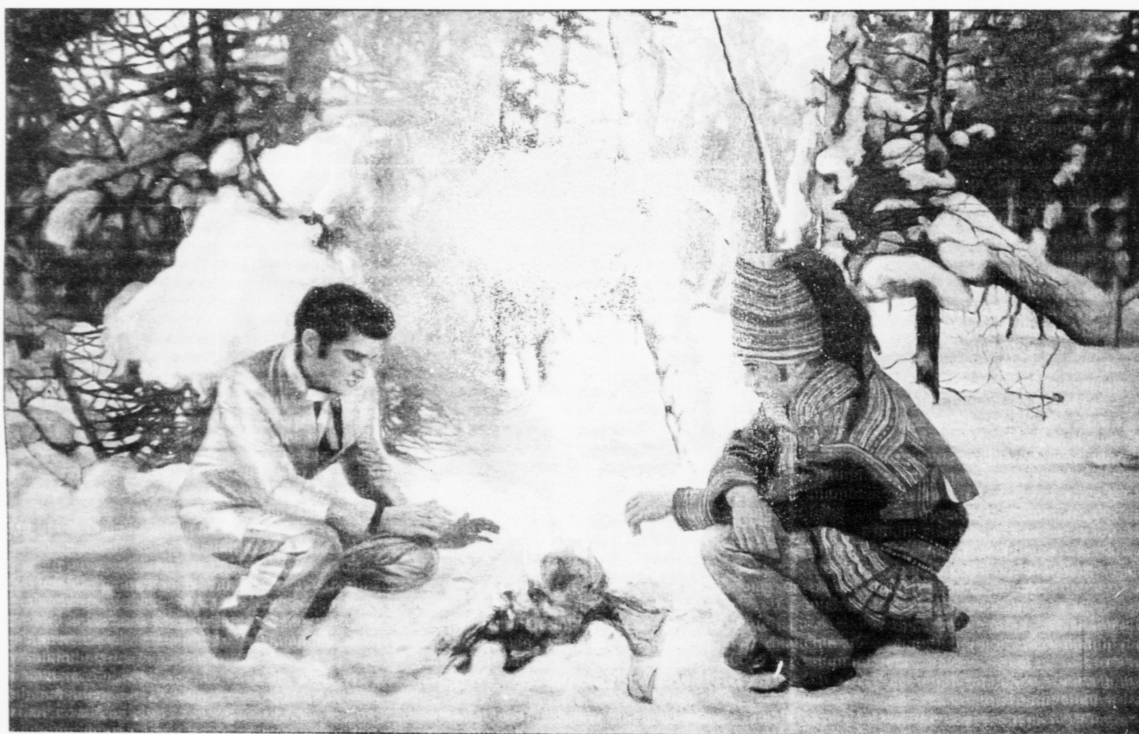
Men signalini, teknini, eru ymisk. Hvussu skilja vit hesi ymsu tekn?

Læt okkum fyrst hyggja at próvgrundinum hjá mótsögufólkunum. Í 1600 og 1700 talinum hendi eitt religionsskiifti hjá sámunum.

Tá sámar, sum tíðin gekk, tóku við kristnari trúgv, var hetta ikki at sameina við rúnakelvið og joik. Tá sum nú, mátti veljast. Valdi ein kristindómin, so mátti ein eisini taka avleiðingar og „avrokta djævulin og allar gerningar hans“, tí kristindómurin góðtekur bert „ein sannan gud“.

Trýst

Joikurin var partur av gomlu trúnni og mátti tí avnokastast. Men joikurin er fólkátónleikur og miðsavandi partur av mentanini.

Ringt var at skilja ímillum religion og fólkátónleik, -eisini tí, at miðsögufólkur ikki dugdu at skilja, ella vildu, at joikurin hevði fleiri leiklutir.

Fleiri tóku við hesi áskoðan, tá alternativ við var glatan og pína í sválsjónum „við gráti og tannagrisli“.

Mangir sámar eru í dag undir trýsti frá fleiri síðum, tí teir eru greiðir yvir, at joikurin er sera týðandi partur av mentanararvinum, men við atlit til næsta lívið, má ein velja.

Nógv av teimum, ið vanda joikinum bakið, eru sámar í økinum við Kauto-

keino. hetta er mótsigandi - eitt paradoks.

Joikurin - ein mentanarvarði

Tey, ið tala fyrri joiki, eru „upplýstir“ sámar, sum hava sameint seg við tey, ið fara fram norska mentan og við sterka miðlar.

Fyri at skilja hesar sámar, mugu vit líta aftur í søguna. Norsku myndugleikarnir og kirkjan ynsktu, at sámar skiftu frá sámskari mentan og máli til norska mentan og norskt mál og livihátt. Joikurin skuldi út úr sál og sinni. Longu á døgum Christians IV. í 1600 talinum, varð joikurin bannaður við lóg. Tey, ið brutu lógina, skuldu revsast hart. Henda forðing og revsing tarnaði sámska fólkátónleikinum. Hjá fólkinum framvið strondini hvarv joikurin, fyrst við Norð-

landsstrondina, síðani í Troms og í Finnmarkini. Har joikurin yvirlevdi vóru fólk varin, so tey ikki komu sær og sínum í trupulleikar. Bert tá fólk vóru ávirkaði, mistu tey tamarhaldið. Tá joikaðu tey, men vóru helst greið yvir, at hetta var at provokera myndugleikar og kirkjuna.

Seinnu árinu er nógv hent. Ávirkanin frá norskum er komin langt og ger seg eisini galdandi í Finnmark. Yngra ættarliðið er nógv meira „fornorskað“, enn tey, eitt sindur eldri, konservativu kristnu.

Tey yngvu vanda sær hardari ímóti mentanarlaga trýstinum, sum hevur verið í fleiri hundráð ár. Tey hava eisini brúk fyrri at skapa nýggjar mentanarvarðar, sum t.d. flagg, flaggdagar, tjóðsangir og at koma fram aftur við gomlum mentanarlevdum, sum t.d. joiki.

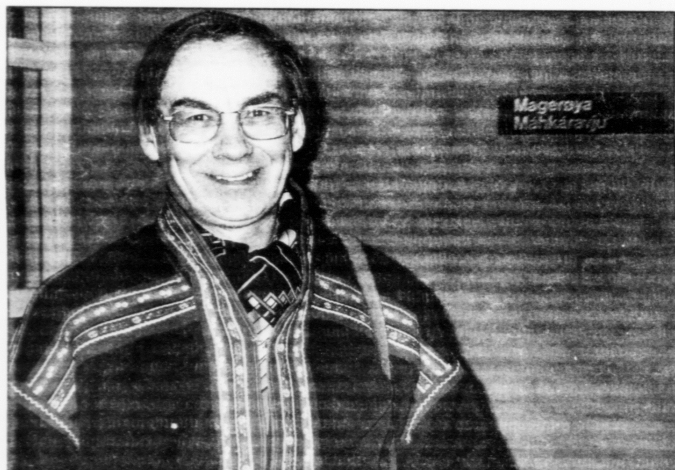
Tí gerast „upplýstu“ sámararnir firtir, tá eldru sámararnir vanda sær ímóti joiki.

Fólk, ið eru trygg við sín mentanarlaga samleika, hava vanliga lættari við at

Elvis Presley og ein sámi við eldstaðin. Málningur frá framsýningini Veruleikans Eygu, sum er í Norðurlandahúsinum í hesum døgum

góðtaka, at onnur vanda sær ímóti joiki. Paradoksið er, at sámar hava sameint seg við norskar mentanarpersónsmenskur og miðlar, ímóti eldri sámunum, ið kanska hava fleiri mentanarsíður í sær, enn onnur. Í prinsippinum verður sama kovándi framferð nýtt ímóti teimum, sum varð nýtt í móti eldri ættarliðum í gamlari tíð.

Har norska árinu er størst, hava sámar mist sitt tvígilda samband við joikin. Heldur ikki kirkjutænarnar halda longur joik vera syndugan. Á ein hátt kann sigast, at so leini sámskir bólkur eru, sum frá kristnum sjónarhorni eru ímóti joiki, so leingi eru eisini tey, ið bera sámska mentan viðari við vitan um gomlu religionina og joik.

Odd Mathis Hætta